

ILLYÉS GYULA:

MÁRCIUSI VÁSÁR

BUDÁN, a Vízivárosban, a Krisztinában a csak magyarul beszélő ember 1848 körül a boltban egy cipőt sem tud megvenni; a járókelőktől egy ház fekvését sem tudakolhatja meg; a német polgárok annyit sem értenek magyarul. Pesten is csak egy-két utca van, ahol a bennszülöttek úgy ahogy tudnak, vagy hajlandók magyar szót ejteni. A kereskedelem: német; a hadsereg és tisztikar: német; a hivatal: német. Német és maradi; nem is királysági, hanem császárpárti.

S ez a város vitte véghez a magyarság nemzeti forradalmát, a legnemzetibb magyar forradalmát. Hogyan? Ezt az ellentmondást, ezt a rejtelmet sokáig nem tudtam megérteni. Sokszor vizsgáltam okát-nyitját. Ezzel szeretnék ezúttal is foglalkozni.

Jóideig Petőfi csodás hatásával magyaráztam én is. A történelemben azonban nincsenek csodák. A rejtelmet megfejtését mégis az ő alakja körül kell keresni.

Mi volt Petőfi 48-ban, miért sikerült neki a csoda? Azok közé a költők közé tartozik, akikkel legtöbbször csoportképeken találkozunk az ember. Nézem a mellette álló alakokat, aztán szinte nagyitón át a háttérre a hagyományos kútággal, cserénnyel, gubás juhással; a háttér látszik fontosabbnak. Hátha az események színtere mégis az volt és nem a Heckenast-nyomda, nem a pozsonyi diéta-ház? Az előbbi, a pusztát próbálom a történelemben helyezni, a botjára támaszkodó juhászt, hátha megszólal.

1848 februárjában a maradi párt, ha merev álláspontjából itt ott már engedni kényszerült, elveiben és szándékában alig volt előbbre, mint tíz évvel azelőtt. Kossuthéknak kemény munkát kellett végezniük, még a külföldi változásokról, az olasz és francia forradalmakról érkező hírek után is. Az elengedhetetlen, nemzetmentő újításokra: az örökvalóság, a közteherviselés, a népképviselő megválasztására nemcsak a rendi tábla nem határozta el magát, de Kossuthék még az ellenzék többségét sem tudták ezeknek a nagy gondolatoknak megnyerni. A jobbágság felszabadításáról elmélkedve a főurak nagyrésze még mindig Dessewffy nevezetesen ajánlatát dédelgette, amely szerint fokozatosan, zökkenő nélkül ez az intézmény, a jobbágság, pontosan 72 év alatt, tehát épp 1920-ra szűnt volna meg.

IGY gondolkodtak Pozsonyban a nemzeti fejlődés kerékkötőitől egész március 14-ig, mikor egyszerre, szinte máról-holnapra jobb belátásra tértek. Miért? Hirtelen igazat adtak annak a kisebb számú csoportnak, mely valóban mindent, még a saját kiváltságait is hajlandó volt feláldozni a magyar nép jövőjéért. Mi miatt? Egy hónapja Kossuth még hasztalan hadakozik. Március 14-én este a főrendek már sajátmaguk akarnak a király elé járulni, hogy a közteherviselés, a nemzeti hadsereg, a népképviselő, az örökvalóság, a saját szabadság, az Erdéllyel való egyesülés törvénybeiktatását kérjék. Honnan ez a hirtelen fordulat és bölcsesség?

Igaz, Németországban, Csehországban, majd 13-án már Bécsben zajlott a forradalom s ez süghatott valamit a pozsonyi uraknak is: jórésztük igazi hazájának még akkor is Bécsét tartotta s az ottani eseményekhez igazodott. De a gyors irányváltozáshoz még mindez kevés lett volna, hisz effajta nyugtalanság, polgár- és jobbágymozgalmak azelőtt is voltak külföldön s a magyar jobbágyok német anyanyelvű urai mégis nyugodtan ültek székükben. Magyarországot nem kellett féltetniük, a magyar nép nem hallatta szavát; vagy legalább is nem úgy, hogy az az ő fülükbe is eljutott.

Most azonban hallatja? A bécsi mozgolódások hírvéle egyidőben Magyarországról is nyugtalanító hírek érkeztek. A nyugtalanságot persze nem a Talpra magyar kinyomtatása okozta; a múzeumi gyülekezés Po-

zsonyba érve, ártatlan rendőri hírré törpült, olyanná, amelytől még a rendőrkapitány is nyugodtan alhatott. De érkezett körítésül más hír is. A pozsonyi rendi táblán — senkisémet tudta, honnan és miképpen — egyszerre Petőfi neve kezdett szárnyalni. „Petőfi... Petőfi...” adták szájról. Szájra azok, akik nagy része addig csak azt tudta ennek a névnek a viselőjéről, hogy a kanászokhoz, betyárokhoz van valami köze, szóval a néphez. „Petőfi szézezer paraszttal áll a Rákos mezején” — ez a hír csatlakozott a névhez az ajkakon elmúlt a szó.

MÁR „tizedikén — írja emlékiratában az ellenzéki Lónyai Menyhért — szegény atyám elmondá aggodalmait a jövő iránt, félelmét a parasztlázadástól”. 14-ről egy másik szemtanú, Paskay Gyula ezt írja naplójába: „Egész áldott nap híreket hajhásztunk; kaptunk olyan újságot is, hogy Pest alatt a Rákoson százezer ember csődült fegyver alá, s hogy ezen népsereg a lengyel forradalomban szolgált tiszték által a kaszaforgatás rettenetes mesterségében begyakoroltatik... Elhittük e hírt utolsó betűig”. A Pozsonyban tartózkodó élelsemű Deák Ferenc is a törvények gyors elfogadását annak a mozgalomnak tulajdonítja, mely „rokonszenvre jálalt nálunk is”. A nagy nap után maguk a főrendek is célzást tesznek a pesti rémhíre: „Ezen törvények hovatallára — mondja március 18-án gróf Pálffy József — leginkább okot szolgáltatott az, hogy a Karok és Rendek zavarok kiütéséről féltek”. Ezt vallja gróf Széchenyi Antal is: „... a törvényjavaslat csak a rendkívüli körülményekre van számítva... a nép megnyugtatóására... alapja leginkább a sürgető körülményekben keresendő.”

Kossuthék munkája e rémhír hatása alatt könnyült meg, azt eddig is tudtuk. Mi volt e mögött? A zavaros események színe egyre jobban itt látom a bugyogó forrást, innen ömölhetett az erő, mely az eseményeket mélyítette és szélesítette.

A hírről Petőfi is tudott. Március 24-én ezt írja naplójába: „... A tekintetes karok és rendek s a méltóságos nem t'om miféle főrendek azt a hírt kapták, hogy Petőfi Sándor a Rákoson tanyáz, de nem egyedül, hanem negyven ezer paraszttal egyetemben s ezen kellemes meglepetés indította őket azon nagylelkűségre, hogy az úrbért eltörölték...”

Dehát valóban rémhír volt-e ez a rákosi táborozás? Elfogadható, hogy elejétől-végig merő mende-monda ilyen hatást keltsen? A hírt üres koholmányoknak tartotta eddig a történetírás.

Holott volt alapja. A Rákoson, ha nem is fegyveres felkelésre, de valóban tízezres tömegben táborozott a nép, az igazi nemzet. Már 12-től fogva az akkor még majdnem teljesen németnyelvű Pest városát szinte megszállva tartotta a vidékről a vidékről föltódult magyarság. Az utcákon itt is, ott is magyarul beszélő csoportok állongtak, bő ingujjú juhászok kocogtak számárhatón és gyalog, a kávéházak, vendéglők és szállodák zsúfolva voltak tollas, csizmás kurtanemesekkel, a Rákoson, a még egyszer oly emlékeztetéssé vált Rákoson igazi csikósok nyargalásztak, igazi karikásokkal durrogatva és zsíros hajjú komor hajdúk főzték a gulyást a pászortúznél. A német Pest egy-két napra valóban azzá lett, ami különben csak nevében volt: a magyarságnak székvárosává. Mintha csak a végzet rendelte volna: a nagy pillanatra az ország minden részéből összegyűltek az emberek. Nélkülük nehezen lett volna március 15-ből az, ami hálistennek lett.

A NEMET polgároknak vajmi kevés ellenétük volt a német vezetőséggel. Ők követelték volna a nemzeti hadsereget, a magyar nyelv és jobbágság felszabadítását, melyet nem is ismertek? Ő elöttük hátrált volna még a helytartótanács, az idegen helyőrség? Nyilván nem. Mi-

kor ők — pár nap múlva — megmozdultak, a legmaradibb jelszavakat hangoztatják. Forradalmisággal, magyar és nemzeti forradalmisággal igazán nem lehetett vádolni őket.

A felfegyverzett idegen katonasággal szemben az az ezer-egynéhány diák sem boldogult volna, akik akkor Pesten tanultak s Petőfi szavára a mozgalomnak tömeget, erőt és tekintélyt az a jó pár tízezer vidéki magyar adott, aki épp akkor a pesti vásárra feltöltült. Mert vásár volt. Azokra a napokra esett a háromnapos, országos nagy márciusi vásár.

Ezzel ezideig nem foglalkoztak; én rendkívül fontosnak tartom, 48 ténylegesen megindulását ezzel magyarázom. Nem kis dolog történt. Három-negy napra a magyar nép markában tartotta a fővárosát. Petőfi legszebb fellépésének alkalmára a sors egy kis népi országgyűlést rendezett. Ez volt alapja a negyven- és százezer magyar táborozásáról szóló legendának és nem volt komolytalan alap. Az a néptömeg akkor Petőfiék szavára, a magyar szabadság, a saját szabadságának kivívásáért bizonyára könnyen kapható lett volna olyan küzdelemre is, amelytől Bécs pozsonyi hívei tartottak. Ha a helytartótanács szembe helyezkedik a nemzet akaratával, a szürök alól a foksok és a menték alól a jurátus-kardok könnyen kivillantak volna, ahogy később oly dicsőségesen ki is villantak.

Ez a tömeg ütötte nagy nappá március 15-ét.

Délelőtt a mozgalom még csak egyszerű diáktüntetésnek indult. Legelőbb a helytartótanács szemében; valószínűleg ezért nem is gondolt rögtön elfojtására. A tantermekből kituduló jogászok, orvosnövendékek és kispapok lelkes kiáltásait a rendbiztonság afféle diákcsendháborításnak vette, az elmaradt óra keltette jókedvnek.

A helyzet délután fordult komolyra. Aki járt már vásárra, az tudja, hogy három-négy óra a legnagyobb vásár is oszladozni kezd, főleg, ha még az eső is csepereg. A rákosi vásár ott szűrt le nem mesz-sze a Múzeum mögött; a Rákos mezeje akkor még majdnem odáig be-nyult a városba. Három óra felé a gyülekezet bomlani kezdett, de az emberek még nem hagyták el Pestet, mert a vásár másnap is folytatódott. Az ország minden részéből összegereglett gazdatisztek, kismembek, parasztok, juhászbojtarok és iparosok — ha csak egyéb dolog híján is — oda szállingóztak a Múzeum elé, ahol egy hatalmas vers öket, az ügyes-bajos dolguk után járó hétköznapi embereket egyszerűen magyarakká, egy nemzet tagjaivá, izzó honfiakká keresztelte.

A vásár akkoriban nemcsak az áru csereberéjét jelentette. A vásár napjára jelentek meg a könyvek, a színházak legsikeresebb darabjait játszották, a politikai pártok akkor tartották legfontosabb összejövetelüket. Szóval a vásár egy kicsit az eszmék és gondolatok beszerzési forrása is volt. Az előző év, 1847 márciusi vásáranak napjára jelent meg Petőfi összegyűjtött verseinek hatalmas kötete is s ugyanazon a napon volt része oly lelkes ünneplésben az „Ellenzéki Kör” lakomáján. Évek óta a nemzeti eszme nagy találkozója volt ez a nap, afféle magyar dionizoszi ünnep. Az „Ellenzéki Kör” most 48-ban is nagy ünnepséget tervezett, többszáz terítékes vacsorát még hozzá a szabad ég alatt, ugyancsak a Rákos mezején. A vacsorából nem lett semmi; de azok is, akik a vásárra nem csupán eladni, vagy venni-valójuk miatt jöttek fel, a délutáni népgyűlésen a Múzeum előtt azok is megjelentek.

Az a veszélyes erejű tömeg — amelyben az ország minden értékes rétege így képviselve volt, — ez áramlott aztán az alig maroknyi előgárda felszólítására a városháza elé, majd a helytartó budai székházához.

Ezzel az erővel nem lehetett ujjat húzni, erről mindenki érezhette, hogy ez maga az ország. A bécsi hatalom képviselői kitekintettek az ablakon és a fiatal írók minden követelését teljesítették. Semmi kétség nem lehetett, hogy azok valóban a nemzet nevében beszéltek és a nemzet nevében fogalmazták meg azt a 12 pontot, melynek pusztá felmutatása a magyar történelem egy korszakának vetett így véget és egy újat nyitott meg.

MINDEZ 15-én történt, de épp így megtörténhetett volna egy nappal előbb is, ha a sorsdöntő bécsi hír akkor érkezik; sőt megtörténhetett volna a bécsi hír nélkül, 13-án is, ha az „Ellenzéki Kör” megtartja a tervezett összejövetelt, amelyre mint tudjuk, a Talpra magyar íródot. A pozsonyi tétovázók érezték ezt. Érezték a nemzeti erő feszülését. A levegő sűrű volt, robbanásig tele azokkal az indulatokkal, melyeket eladdig csak írók és költők hangoztattak, s melyeket a hatalom urai csak efféle firkázi ötletnek tartottak. A költészet egyszerre testet öltött, szárnyra kapott. Pozsonyban termett s a magyar újjáéledés akadályait úgy eltüntette, mint a napfény az éjszakát.

A negyven és százezer fegyveres magyar a Rákos mezején tehát nem volt legenda. Nemcsak úgy volt igaz, ahogy a költészet teremtette valóság igaz. A nemzeti és emberi szabadság kivívására készülődő százezer magyar nemcsak úgy élt, ahogy Zalán futásának bajnokai, vagy a János vitéz hős húsárjai, bár így is elértek volna annyit, mint egy igazi hadsereg. Megvoltak a valóságban, ha árnyékuik győzött is.

Kossuthék Pozsonyban egyszerre csak azt látták, hogy a haladás ellenzőinek évtizedek óta oly szívós hadfala megbomlik, hátrálni kezd, lerakja a fegyvert s belátja, hogy a jobbágságot nem 72 esztendő, de egy nap alatt is fel tudják szabadítani azok, akik a nemzet javára a saját kiváltságaikról is le tudnak mondani. A rémhír azért nem volt rémhír, mert könnyen valóságra válhatott. Nem rémhír volt, hanem figyelmeztetés, melyet még mindenki idejében megértett. S ezt a figyelmeztetést egy költő küldte oda, ahol az ország sorsát intézték. S egy versen át ő sugározta szét az ország minden részébe, hogy van erő ebben a nemzetben a megújulásra.

A PESTI vásár abban az évben örömmünneppel zárult. Másnap, 16-án a várost kivilágították, egymást érték a felvonulók, köztük Landerer nyomdájának száz alkalmazottja két vászonkében, fejükön piros-fehér-zöld papírsüveggel. Emich könyvkereskedésében Petőfi megvilágított arcképe ragyogott. A Nemzeti Színházban a felvonások közti szünetben a Nemzeti Dalt szavalták és énekelték. A fiatal költőnek is, hol csak megjelent, újra és újra el kellett szavalnia gyújtó költeményét. A vidékről feljött magyarok áhítattal hallgatták a verset, hisz a számukra iródot; megértették a költőt, megfurdatták szívüket a lelkesedés áramában. Másnap szétoszlottak, elhagyták Pestet. Sose vittek hazá ilyen becses vásárfiát.

A márciusi eszmék oly gyors, országos diadalát is ezzel magyarázom. Egy egész hadsereg alakult; át hadseregnyi követte. A vásártérről tízezer agitátor indult az ország minden sarkába.

Olcsóbbá teszi a piacot, tízezrek szabadidejét növeli a pro'etárok hídja:

az épülő Árpád-híd

Jó 70 éve, alighogy Buda, Pest és Óbuda egy várossá egyesült, ígérték a III. kerületieknek, hogy hidat kapnak. Ha méltóságos doktor Botzenhardt János városatyja, gróf Festetics meg képviselő akart lenni, akkor mind ezzel kezdtek a korteskedést: „hozza már tarsolyában a mi jelöltünk a hidat!” 1908-ban már odáig jutott a dolog, hogy az akkori törvényhozás alsó- és felsőháza is megszavazta „Az Óbuda-Hungária-körúti hidat sürgetjén fel kell építeni.” Azután annyiban is maradt a dolog — egészen 1938-ig. Ekkor Óbuda képviselője, Kossalka wolf-párti városatyja lett, — aki építési vállalkozó is volt. Ki is harcolta a hidat — már tudnillik azért, mert az építési tervek elkészítésével is őt bízták meg, ez pedig nem volt rossz üzlet.

Olcsóbb és több lesz az áru

A III. kerületi előjáráságon tábla hirdeti:

„Görö miniszter úr március 6-án közölte Névül Ferenc törvényhatósági bizottsági taggal, hogy MEG-EPÜL AZ ÁRPÁD-HID.”

— Ide torkollik a szentendrei út vonal, mellette a gyümölcsstermő községek: Budakalász, Pomáz, Csobánka, Szentendre — mondja Tóth előjáró elvtárs. — Viszont Ujpestre torkollik Rákospalota. Főt és környéke paradicsom-, zöldségtermő vidékéről az út, — az óbudai asszonyok meg drágán, a cseplő vásárcsarnokon és közvetítő kereskedőkön át jutnak csak friss zöldséghez.

— És a gyárak! Szinte egész napot át kocog a kocs, amíg a Margit-hídon át a Pamutipar újpesti gyárából az óbudai ér vagy viszont.

— Hát látja mindezen a bajokon segít a megépülő Árpád-híd!

A Lánggyári munkás, az óbudai plébános, a háziasszony...

Végigmegyek a Tavasz-utcán, el az „Árpád-híd-vendéglő” előtt, a Flórián-téren és sorban beszélgetek a járókelőkkel.

Szabó Józseffel, Óbuda plébánosával találkozunk. — Meggyőződéseim — mondja —, hogy a hid megépítése az egész lakosság számára nagy nyemmelkedést jelent. Sokan vannak híveim között, akik nem tudnak elszakadni a kerületől, itt pedig nehezen találnának munkaalkalmat.

Galambos kiskereskedő, az óbudai kereskedőegyesület elnöke éppen most visz egy levelet az előjáróhoz: „Köszönjük a kommuniszták fáradozásait — írják a kiskereskedők. — Mi látjuk, hogy a gazdasági fellendülés lehetősége kínálkozik az egész kerületi polgárság — a nem kommunisista beállítottságuk számára is.”

Z. L. aranykoszorús cipészmeister: — Ez a legszebb ajándék, amelyet Óbuda kaphatott. Ha itt fog áthaladni a Bécsi-belgrádi főútvonal, bizonyára nagy fellendülés indul meg...

Vonatkozik ez Ujpestre és Angyalföldre is. Ezt S. J. vasmunkás mondja el, aki így kezdi szavait: — Tudja-e, amikor a Lang-gyárban a mi műhelyünkben meghallották, hogy a hid felépül údrivalgásban törtek ki a munkások? Naponta jó órát lógunk a villamoslépcsőkön, hogy átjuthassunk a tőlünk légvonalban alig kilométerre eső gyárba. Már ki is számoltuk, ha vasárnap egy kétyerekes család Ujpest-ről elindul a budai hegyekbe kirándulni, éppen 5 forint 60 fillért fog megtakarítani a villamoson...